

A MAGYAR ORVOSÉRTELMSÉG 1945 UTÁNI POLITIKAI TÖRTÉNETÉHEZ
(1945-1949)

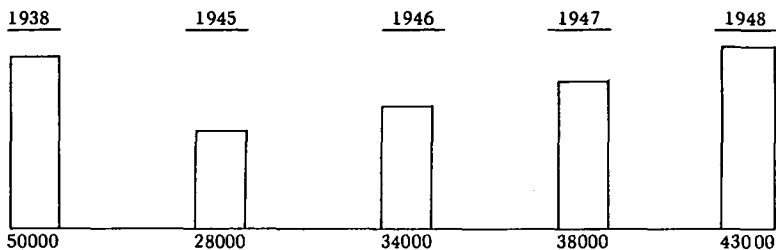
Ha valaki orvostörténeti művekből vagy az általános társadalomtudományi publicisztikából akarná megírni a magyar orvosértelmiség politikai történetét, - zavarba jönne. Nem véletlen, hogy a látványosan szaporodó értelmiségi témájú irodalom - amikor tullep a statisztikai, szociológiai összefüggéseken - elsősorban az írókkal, s már művészekkel foglalkozik. Okokat keresve azonban tévesnek tartjuk azt a közhiedelmet, miszerint az orvosok általában apolitikusok, s távol tarthatnák magukat a politikától. Inkább tartózkodnak a verbális megnyilatkozásoktól és álláspontjukat gyakorlati lépésekkel, közvetett formában juttatják kifejezésre. Orvospolitikai kérdésekben az orvosszerzők többsége részben a kollégákkal, részben a hatalmi tényezőkkel szembeni óvatosságból, a nem orvos közírók pedig a hivatás specifikumainak elismeréséből, de ugyancsak óvatosságból és tapintatból inkompetensnek tartják magukat.

Tény, hogy a felszabadulást követő első időszakban a magyar orvosok zömére is a letűnt rendszer okozta kiábrándultság zavara, a politikai tisztánlátás és tájékozódási képesség hiánya volt jellemző. Az azóta eltelt 40 év alatt ilyen irányú ismereteik megsokszorozódtak, erősödött körükben annak elismerése, hogy az egészségügy és általában a hivatás gyakorlásának lehetőségei, érdekei mennyire elválaszthatatlanok a gazdasági-társadalmi politikai rendszertől, és annak konkrét állapotától. Erősödött az orvosok értelmiségi tudata, öntudata, igénye a közélet, a politika döntő kérdéseibe való beleszólásra.

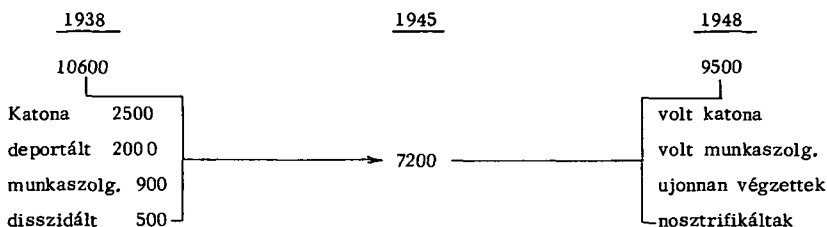
A népi demokratikus forradalom éveit a demokrácia gyakorlása szempontjából a magyar történelem kiemelkedő időszakát jelentik. E korszak az orvosok politikai fejlődéstörténetét tekintve is a tapasztalatok gazdag forrásbázisáa. Annak a folyamatnak néhány mutatóját igyekszem felvázolni, amely során a népi demokrácia építésében a cselekvő politikai egyetértésig eljutottak.

A II. világháború befejeztével az ország, és közelebbről az egészségügyi helyzet, a mélypontra süllyedt. Romos, kifosztott intézmények, működésképtelen közművek, élelem és gyógyszerhiány, szétesett egészségügyi szervezet közepette kellett a leromlott testi-lelki állapotban lévő és akut járványveszélynek kitett lakosság egészségvédelmét ellátni. Mindezt megfoghatkozott orvoslétszámmal. Nagy tehát a diszkrépancia egyfelől a feladatok sokasága, másfelől a hiányos tárgyi és személyi feltételek között. Illusztrációként csak egy-két alapadatra szoritkozom, jelezve egyben a helyreállítás ritmusát is.

Kórházi ágyak száma:

Orvosok száma:

Mint a táblázatokból látható: 1945-ben mindössze 27-28000 hiányosan felszerelt kórházi ágy és az év végére kb. 7000 orvos volt az országban.

Az a közös program, amelyet a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok az ország újjáépítésére és demokratikus berendezkedésére vonatkozóan elfogadtak, magába foglalta az értelmiség megnyerésének célkitűzését is. Mindmáig Révai Józsefnek (Magyar Kommunista Párt) a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlésen elhangzott állásfoglalása tekinthető alapkoncepciónak. "Az új Magyarországot értelmiség nélkül vagy ellen felépíteni nem lehet. Az értelmiségnek nem a vádlottak padján, hanem a magyar népi demokrácia táborában a magyar nemzeti egységfrontban van a helye." Ez a bizalom, a jövő felé fordulás alaphangja volt. Választó vonalat húzott a vesztes háborúért felelős uralkodó osztályok és az értelmiség egésze közé. Majd tovább differenciált a népellenes politikában bünrészes értelmiségi kisebbség és a rendszert passzívan támogató, sodródó értelmiségi többség között. Az MKP már korán elhatárolta magát az értelmiség egészét elmarasztaló, vagy egészét felmentő egyoldalú nézetektől. A "Ki a felelős?" kérdésben mindkét munkáspárt szervezeteiben, a koalíció paraszt- és polgári pártjaiban folytak viták. Ujra feléledtek a sajtóban az ún. középosztály polémiák. Az eszmei-politikai tisztázódási folyamatban jelentős szerepet töltött be az MKP lapjában megjelent "Szekfű Gyula útja" című

cikk. Ez az írás a konzervatív, jobboldali indíttatású, de most őszintén demokratizálást kívánó régi értelmiség közeledését nyugtázta, bátorította és nyújtott kezét e közeledéshez. Mind a munkások, a parasztok, mind az értelmiség soraiban mélyen beivódott, kölcsönös politikai előítéleteket kellett leküzdeni. A tévhit és bizalmatlanság leküzdése a politikai szövetség és a nemzeti összefogás előfeltétele és része volt.

Az orvosok körében is volt a felszabaduláskor egy számszerűen nem nagy létszámú, de erkölcsi erőben, részben marxista felkészültségben és mindenekelőtt áldozatkész ten-nivégységben kiemelkedő gárda. A már régebben a munkásmozgalomhoz tartozó orvosok és a háború menetében az antifasiszta ellenállásba kapcsolódó orvosok. Az említettek vidéken és Budapesten a felszabadult helységekből azonnal munkához láttak. Mint közvetlen gyógyítók, mint az egészségügyi intézmények újjáépítői, mint az újonnan létesülő orvosszakszervezet és a pártszervezetek alapítói, sőt mint a központi és helyi népi államhatalmi testületek tagjai.

Néhány, a hivatásból eredő sajátosság kedvezően motiválta az orvosértelmiségnek a kialakuló népi államhatalomhoz fűződő kapcsolatát. Ezek a következők: az orvosokra azonnal megszakítás nélkül szükség volt; elemi szinten a kórházak, rendelők helyreállítása előtt vagy alatt is dolgoztak, szemben néhány más értelmiségi szakma lehetőségeivel. A háború végén kialakult egészségügyi veszélyhelyzetben a kormányzat figyelmének előterébe került az egészségpolitika és a szociálpolitika. A szovjet hadseregtől kezdve valamennyi társadalmi szervezet, sőt nemzetközi segítségnyújtó szervezetek támogatására is számíthattak. Az orvosok politikailag kevésbé kompromittálódtak, ezért nagyobb bizalmat élveztek, mint a Horthy-rendszer adminisztratív erőszakapparátusának vagy ideológiai intézményeinek jogász, katona, bölcsész, teológus értelmisége.

Hiba volna azonban az orvosok politikai beállítottságát szépíteni vagy megítélésüket felhőtlenül ábrázolni. Szakmailag teljes értékű munkába kapcsolódásuk is fokról-fokra szélesedett. Pl. a Pázmány Péter Tudományegyetem (PPTÉ) orvos karán a gyógyítás és az oktatás a felszabadulás után azonnal megkezdődött, de a professzorok közül még hónapokig csak alig néhányan jelentek meg a tanácsuléseken. Szélesebb körben várakozó magatartásra készítették az orvosokat is az igazoló eljárások. Bár ezek elvileg a politikailag szükségessé váltak, a gyakorlatban nem járhattak sérelem nélkül. A koalíció pártjai más-más mértékkel mérték az egzisztenciális érdekeket befolyásoló eljárásokban, s számos orvost az igazoló eljárások a következetesen antifasiszta demokratikus erőktől, főleg a kommunista párttól tartottak távol. További gondot okozott, hogy az orvostársadalom legkonzervatívabb tekintélyei vonakodva engedtek beleszólást a rendi hierarchia belső falait áttörő, új demokratikus testületnek: az üzemi bizottságoknak, szakszervezeteknek, ifjúsági és

pártszervezeteknek. E tekintetben a Népjóléti Minisztériumhoz tartozó egészségügyi intézményekben (ideértve magán- vagy egyházi tulajdonban levőket is) a tárgyalt években jobb volt a helyzet, mint a Vallás- és Kultuszminisztériumhoz tartozó orvosegyetemeken.

Az orvosok demokratikus szellemű nevelésében és politikai aktivizálásában kiemelkedő szerepet töltött be az e korszakban rendhagyóan széles hatáskörrel működő új érdekvédelmi, társadalmi, szakmai szövetség: a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete. E helyütt csak a hatáskörét és befolyását növelő néhány tényezőt említem:

- a) A MOSZSZ magába olvasztotta a korábbi orvosszövetségeket. Ilyen több volt politikai intézményi, területi, sőt vallási alapon megosztva. (Az egyesületek közül a szélső-jobboldali MONE, a jaltai egyezmény elvi határozata alapján, a betiltandó fasiszta egyesületek közé került. Egyébként fénykorában 4000 tagot számlált.)
- b) 65 régi szakmai-tudományos orvosi egyesület többsége közgyűlésen döntött a szakszervezetbe lépés mellett és annak belgyógyász, nőgyógyász, szemész stb. szakcsoportja alakult bizonyos fokú belső autonómiával. Így a szakszervezet irányítása alatt állt az első években az egész tudományos munka.
- c) A szakszervezet élére, mint elnök a nagy erkölcsi tekintéllyel és politikai szervező készséggel rendelkező régi orvos-forradalmár dr. Weil Emil került.
- d) Az MOSZSZ vezetése, a kormánykoalícióhoz hasonlóan, több pártból tevődött össze. Négy alelnök működik, és 1948-ig főtitkár az SZDP tag, dr. Ferenc Gábor.

Az MOSZSZ vezetőségének pártösszetételéről:

	Választmány		Szűkebb vezetőség	
	1945	1946	1945	1948
MKP tag	11 orvos	10 orvos	3	MDP 7
SZDP tag	9	7	3	(volt SZDP 1)
FKGP tag	8	8	3	1
NPP tag	4	2		1
PDP tag	3	pk 2		

A többpártos vezető testület viszonylag konfliktusmentes működését szubjektív és objektív tényezők egyaránt elősegítették. Utóbbinak tekinthető a demokratikus pártok részéről egyetértéssel fogadott, illetve közösen kialakított egészségügyi kormányprogram. Ez a demokratizálásra, újjáépítésre irányult. Nem tűzött ki azonnali államosítást. A fokozatos államosítási stratégiában az egészségügyi intézmények zöme a fordulat éve után került sorra. A kormányprogram nem érintette a magánpraxist. Hangsúlyozta az egészségügyi struktúra

nemzeti feltételekre, hagyományokra alapozott kiépítését, valamint a társadalmi erők bevonásának koncepcióját az egészségvédelemben. Mindez megnyugtató, kedvező politikai fogadtatásra talál. Ugyanakkor a Népjóléti Minisztérium az addig szétforgácsolt szakirányítást összpontosítani kívánta, a helyi döntési vezetési mechanizmusokat pedig demokratizálni. Ezek a változtatások, mint célkitűzések, egyéni és csoportérdekekbe és így ellenállásba ütközve valósulhattak meg.

Az orvosszakszervezet, mint a korszakban valamennyi szakszervezet, minden politikai, gazdasági, kulturális, szociális testületben képviseltette magát, és különösen intenzív, sokoldalú tevékenységet folytatott.

Számos állami feladatot is ellátott. 1948-ra már mintegy 1000-re tehető a szakszervezeti mozgalom égisze alatt különböző társadalmi-politikai munkában részt vállaló orvosok száma.

Vizsgáljuk meg ezek után, hogy miképpen alakult a koalíció pártjainak befolyása az orvosok körében!

1945-46-ban a legnagyobb számú orvostagsággal a Szociáldemokrata Párt rendelkezett. Maga a csoport vezetője írta némi öngunnyal: "Azok választották az SZDP-t, akiknek a kisgazdapárt tul fehér, a kommunista párt tul vörös volt." Valójában e pártnak már voltak szervezeti gyökerei; a Horthy-rendszer idején működött egy kb. 100-130 tagu orvos-csoportjuk. A párt képviselőinek voltak tapasztalatai a társadalombiztosítási, szociálpolitikai, községi és parlamenti munkában. A felszabadulás után értelmiségi titkárságot hoztak létre és ennek irányításával külön orvos pártszervezeteket létesítettek. Minden jelentkező válogatás nélküli felvételt szorgalmazták, így 1945 közepén már 600, év végén 1000 tagjuk volt, köztük számos egyetemi tanár. A párt kongresszusán erőiesen felléptek az ott elhangzó értelmiség ellenes hangok ellen. Az SZDP orvostagsága még 1948 elején, a két munkáspárt egyesülése előtt is kb. 2500 fő volt. Kétségtelenül indulási előnyt szereztek.

A Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt is külön orvos pártszervezeteket létesített, becslések szerint taglétszámuk 1945-ben együttesen az SZDP orvostagság felét tette ki. Vezető orvosképviselek a szakszervezetben társelnökként együttműködtek a munkáspártok tagjaival, illetve mint államtitkárok a szakminiszter mellett. Az igazoló eljárások és az országgyűlési választók idején támadt némi vita egyes kisgazdapárti orvos-vezetőkkel. A viszonylag kis létszámú Radikális Pártba tartozott néhány haladó szellemű és a politikai közéletben jártas, (volt galileista) orvos,

A Magyar Kommunista Párt értelmiségi politikája a tárgyalt periódusban bizonyos változáson ment keresztül. Ez a váltás a nagy lendülettel dolgozó kommunista orvosaktiva

szervező munkájában volt a legélesebb. Az MKP a felszabadulás után úgy ítélte meg, hogy az ellenforradalmi korszak alatt kommunistaellenes szellemben nevelt értelmiségnek időt kell adni előítéletei leküzdésére.

Ugyanakkor a legálissá vált pártekkoriban építette ki szervezeteit és kezdetben nem volt elegendő, az értelmiség körében folytatott munkában jártas vagy alkalmas kádere. Központi szinten létrehozta egy értelmiségi bizottságot, amely mellett az egyes szakértelmiségi körökből társadalmi aktivisták dolgoztak. Orvosok közül dr. Weil Emil, dr. Simonovits István, dr. Kuti Gyula, dr. Wittmann István, dr. Demény Éva és mások, összesen mintegy 20-25 fő. A párt közvetlenül elsősorban az értelmiség vezető szaktekinetelyeinek megnyerésére koncentrált. Ellentétben a koalíció többi pártjaival a szakszervezeti egység és saját szigorú pártépítési elvei szellemében nem hozott létre külön (az üzemben vagy területen más foglalkozási dolgozóktól elszigetelt) orvos pártszervezeteket. Gyakorlatilag az orvosok tömegei közötti politikai munkát a szakszervezetre bízta. Ezzel a szakszervezet erősödött. Az MKP szervezetiileg tempóhátrányba került. 1945 nyarán mindössze 300 orvostagja volt, 1945 végére, a választások után emelkedett ez a szám 700-ra. Ezután részletes elemzésre és változtatásokra került sor. De igazi politikai áttörésre az orvosok bizalmának tömegesen érvényesülő növekedésére csak az infláció megfékezése után lehetett számítani.

Az MKP III. kongresszusán (1946) kritikus és önkritikus stílusban szóltak a párt értelmiségpolitikai munkájáról. Felszólaltak tudósok (Szentgyörgyi Albert, Lukács György), művészek, funkcionáriusok. Szó esett az új népi értelmiség kineveléséről is. Kádár János, aki ekkor főtitkárhelyettes, a régi értelmiség kimondatlan aggodalmaira válaszolva hangsúlyozta:

"A demokratikus Magyarországnak mind több és több a munkássággal és parasztsággal együtt építő értelmiségi dolgozóra lesz szüksége. A demokrácia nem hagyhatja pusztulni vagy szétszóródni a magyar értelmiség legjobbait, mert ők a nemzet sohasem pótolható értékei közé tartoznak". Majd arról szólt, hogy nem elég az elitet megnyerni, hanem az értelmiség tömegeihez kell fordulni. E felszólalásból kiolvasható a változtatás két fő aspektusa. Az egyik a figyelmes egyéni segítség, a nélkülözhető vezető, alkotó értelmiségről való gondoskodás. A másik az értelmiségi munkaterület megerősítése a pártszervezetekben és az értelmiség tömegei felé fordulás. Hogy mindez megérett szükségleteket fejezett ki, azt néhány, a középszintű pártszervezetekből kiinduló kezdeményezés bizonyítja. Olyan vonzó, nagyhatású mozgalmak bontakoztak ki, amelyek a kommunista párttól addig tartózkodó orvosok közül is igen sokat a párt felé fordítottak. Ilyen volt pl. a budapesti orvosegyetemről és az MKP VIII. kerületi szervezetéből közösen kiinduló "Munkások a tudományért, tudósok a munkásokért" akciósorozat. Ilyen volt a még kiterjedtebb értelm-

miségi-munkás-paraszt szövetséget erősítő, jónéhány évig tartó, falujáró mozgalom. Hente 400-500 orvos vett részt, komplex birgádok keretében, a falusi lakosságot segítő sokoldalú egészségvédelmi társadalmi munkában. A korszak orvosnemzedéke jogos nosztalgiával gondol vissza a gyógyító, megelőző, egészségvédő, szervező, kulturális és népmvelő egészségpolitikai munka e hőskorára.

1947 elején már az összes orvos 18 %-a, az év derekán 27 %-a volt az MKP tagja. Az 1947-es országgyűlési választásokra készülődve éles verseny indult az értelmiség megnyeréséért a pártok között. A Kisgazdapárt Tildy Zoltán köztársasági elnököt megnyerve, a budapesti PPTÉ Orvoskara rendezésében tartott orvosgyűlést. E Szociáldemokrata Párt nagygyűlésén Szakasits Árpád, Ries István, Böhm Vilmos, a Nemzeti Parasztpárt értelmiségi gyűlésén Veres Péter jelent meg.

Az MKP átfogó és intenzív propaganda-kampányt folytatott. Többek között létrehozott egy értelmiségi klubot és folyóiratot (Fórum). Vezető ideológusai számos gyűlést tartottak. Fokozták az egyéni agitációt. Szakmapolitikai ankétsorozatokat szerveztek. Felélénkültek a demokráciáról, az értelmiségről szóló viták. Az MKP célkitűzése most már tulment azon, hogy az orvosok lojalitását vagy a választásokon a szavazatokat biztosítsa. Pártaggá történő megnyerésük került előtérbe. A kommunista orvos-aktivisták fokozták a tagborzást és 1948 tavaszára az összes orvos 50 %-a kb. 4500 fő az MKP tagja lett. A kétségtelenül nagy politikai munka ellenére sem volt ez a gátszakadás reálisan megalapozott és tartós. Sok politikailag nem meggyőződéses elem is bekerült a pártba, akiket azután a két munkaspárt egyesülése során részben indokoltan, részben sérelmeket okozva kihagytak a tagságból. E folyamat jelzi, hogy 1948 közepén kezdtek feltűnni a tulszervezettség, a mennyiségi hajszolás és a szövetségi politika szűkítésének egyes tünetei.

1948 közepén egyidejűleg érvényesülnek a változatos kezdeményező munkamódszerek, munkaformák és az irányításban fokozatosan gyakoribbá váló szigorú központosítás és sablonizálás jelei, mind a Magyar Dolgozók Pártja, mind a szakszervezet vonalán. Ez különösen erős törést jelentett az orvosokat tömörítő társadalmi szervezetekben, mert ezek eddig a Szakszervezeti Tanácstól és a Minisztériumtól is nagy önállóságot élveztek, a központi feladatok helyi-szakmai megoldásai terén.

Az orvosok politikai megnyerésében a tárgyalt korszakban a pozitív mozzanatok domináltak. Befejezésképpen ennek példaként említem a centenáriumi orvosi nagyhét (1948. szeptember) megrendezését. Az 1848-as forradalom és szabadságharc emlékére rendezett alkotó, tudományos orvosi seregszemle népi demokráciánk nemzeti jellegét tükrözte. Ugyanakkor tükrözte nemzetközi nyitottságát is, hiszen 19 ország 300 orvosküldötte és 5000 magyar orvos vett részt a szimpóziumon. Ezer előadás hangzott el, ismertette a legriسهب

tudományos eredményeket. Demonstrálták a magyar népi demokrácia erejét, életképességét, a tudomány és a kultúra megbecsültségét.

A SZERZŐ KÖZLEMÉNYEI A TÉMÁBÓL

Dósa Rudolfné: Orvosok a népi demokratikus forradalomban. SOTE Marxizmus-Leninizmus Intézet Tudományos Közlemények 4.sz. 1970.

Dósa Rudolfné: Az orvosértelmiség közéleti szerepéről. Uo. 9.sz. 1975.

Dósa Rudolfné: A magyar orvosértelmiség és az egészségügy demokratizálásának néhány kérdése a népi demokratikus forradalom idején Uo. 11-12.sz. 1982.

Dósa Rudolfné: Részletesebb feldolgozást nyújt a szerző az Orvos-Egészségügyi Szakszervezet történetének 1945-1948 közötti szakaszáról írt munkájában. Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete. 1985. 9-158.old.